

Hrepeneče Jakopičevo sočutje

Rihard Jakopič: Slepec, 1926

✍ Milček Komelj

Pred 90-imi leti je nastala ena Jakopičevih najznačilnejših in najmogočnejših figuralnih umetnin: vizija o človeku kot slepcu na življenjski poti. Upodobljenemu ubožcu okrog vznemirjeno iztegnjene roke vibira cunjasto razcefrana srajca kot antična draperija na mitičnih figurah, medtem ko se razgaljeno poprsje heroičnega protagonista z družbenega dna nebogljeno, a neustrašno nastavlja žgočim žarkom neusmiljene človeške usode.

Podobo oživlja ognjena luč in slikovito in dinamično razžarjena je na njej sleherna poteza, kar kaže na dotedanje izročilo umetnika, ki je bil kot naš osrednji slikar svetlobe in sonca utemeljitelj t. i. slovenskega impresionizma. Vendar je njegovo umetnost iz časa po prvi svetovni vojni v dvajsetih letih 20. stoletja že Izidor Cankar (čigar 130-letnice rojstva se letos spominjamo) dojel kot v bistvu ekspresionistično, ker ne stremlje več za atmosferskimi učinki in le subtilnimi razpoloženji, marveč z barvno intenzivnostjo stopnjuje predvsem krčevito ponotranjeni čustveno duhovni izraz. Postava brezupno iščočega in hrepenečega, a tudi energično hotečega, ne le trpeče vdanega moža z gibi in palico lovi zanesljiv korak v negotovem 'plesnem' ritmu, navzgor uprt pogled v njegovem spačenem obrazu pa zgrogženo strmi v prazno in si z izproženo desnico, nad katero brezskrbno leti svobodna ptica (ali morda v resnici zlovesč krokar), nemočno utira pot

skozi temine zvrtničnega življenja. V naravo okrog njega zasajena kozolec in nabožno znamenje kot emblema slovenske pokrajine vibrirata v značilno slovenskem koloritu. Kontrast rdeče (oziroma ognjeno oranžne) in modre barve, ki v razpenjenem zamahu dominira tudi v 'zelenečih' predelih slike, je že Marijan Tršar razbiral kot izraz slovenskega poduhovljenega zrenja na življenje. V slepčevem vzvihaženem zanosu in krčevitih kretanjah pa živi tudi umetnikov spomin na baročno umetnost, ki je bila slikarju očitno zelo blizu, če že ne tudi na El Grecove postave. (Umetnikov častilec, slikar France Mihelič, mi je Jakopiča pogosto imenoval kar baročnega slikarja.)

Prav sled baročnega izročila, impresionistične slikovitosti, v katere tkivu zaznavamo tudi prvine abstraktno koncipiranega slikarstva, in izstopajoči ekstatično ekspresivni izraz so Jakopiču vtisnili pečat zelo svojevrstnega, hkrati modernega in starinsko občutenega ter zato že kar brezčasnega slikarja. V umetnikovi baročno vehementni ustvarjalni gesti pa je zajet tudi njegov vse bolj poudarjeni duhovni patos. Ta dinamični zanos se danes zdi nekaterim presojevalcem že vse preveč retorično teatralen, a je v svoji čustveni avtentičnosti predvsem za Jakopičevo poznejšo ustvarjalnost več kot bistven.

Umetnik je ob svoji šestdesetletnici v prav tako patetičnem, že kar miche-langelovsko-mojzesovskem ustvarjalnem zagonu, v katerem sta združeni veličina in tragika, narisal s čopiči in z mogočno paleto v rokah tudi samega sebe. Njegov slepec, v katerem lahko zaslutimo Jakopičev duhovni avtoportret s soncem obsijane resničnosti, skozi katero hrepeneče tiplje, v resnici ne vidi, četudi je radodarno, a hkrati neusmiljeno oblit z njeno

lučjo. A – vztrajajoč na taki tragični poti – kot človečanski glasnik iščočega človeštva po luči neizprosno hrepni in tako postaja simbolna podoba človeka, ki hlepi po odrešitvi, a mu ni dano, da bi oživljajoča svetloba segla v njegov omrtveli pogled, da bi tako lahko uzrl večnostno resnico. Iz svoje človeške nezadoščenosti koprne po svetlobi podobno intenzivno, kot stremlje Oton Župančič iz "temine črne" k prebujenju ali v pesmi *Meni se boče ...* po polnejšem življenju, ko si želi, da bi predal "svoje črne strasti" viharjem "in v morje bi potopil bolesti, / da mi duša očiščena v soncu živi, / polna jasne, ponosne zavesti!".

Čeravno je ideja slike s simboliko hrepenečega slepega človeka lahko videti navzven preprosta in je v naši umetnosti razmeroma pogosta, v slikarjevi eruptivni ustvarjalni uresnitvi nikakor ni le enoznačna, zato je Jakopičev Slepec, ki je sodil med umetniku posebej ljuba dela, s svojo izrazno močjo lahko govoril tudi mlajšim umetnikom in ustvarjalcem poznejših časov. Zaradi svojega izpostavljenega eksistencialnega položaja pa je bil v pogovorih o slovenski umetnosti povzdignjen na piedestal tudi še med "eksistencialnimi" slovenskimi pesniki iz kroga Nove revije in ostaja s svojo pomensko prvinskostjo vedno na novo vznemirljiv.

Motiviko, posvečeno trpljenju razbolene človeštva in človeškim strastnim prizadevanjem, je umetnik vključil še v številne ustvarjalne cikle, zlasti v prizore baročno dinamičnih ljudi pri gradnji in poljedelskem delu, posebno sejalec in brezdomcev. Ti so v podobno vznemirjenih figurah dominirali na njegovi kmalu po nastanku uničeni stenski poslikavi v veži mestne stanovanjske hiše na današnji ljubljanski Njegoševi cesti.

Tudi v njih tako sunkovito izstopa zanosen napon, ki kaže zaupanje v dejavno življenjsko moč in sočutje z ubožci, kakršno je umetnik izpričal že v mladosti s sliko alkoholika in pozneje dramatičneje stopnjeval s Slep-
cem. V tridesetih letih je na figural-

nih slikah človeško bedo zgostil zlasti na upodobitvah Kristusa tolažnika, na katerih se nesrečniki s predanim zaupanjem zatekajo k usmiljenemu Odrešeniku, sicer pa je nazadnje raje kot ljudi slikal rože, cvetoče in veneče kot čuteča bitja, potopljena v pogosto

zamračeno, a hkrati mistično občute-
no duhovno atmosfero.

Rihard Jakopič je vse življenje so-
čustvoval s trpečimi (že zaradi epilep-
tičnih napadov je bil tudi sam velik
trpin), hkrati pa je bil zaradi družbene
nepravičnosti, pohlepnosti in nekul-
turnosti pa tudi človeških npravi, ki
jih je v življenju spoznaval, vse bolj
razočaran nad človeštvom, kar je stra-
stno izpričeval tudi z zapisano besedo.
Vsakomur je rad pomagal in odpuščal
dolgoce celo tistim, ki (kot se je izra-
zil) ne poznajo "ne sramu ne časti ne
usmiljenja", in se, kot pričuje Anton
Podbevšek, vselej "ravnal po Kristusovi
zapovedi: 'Kdor te prosi, daj mu!'" Bil
je čuteč tudi do živali, celo do miši, ki
jih ni preganjal, ampak hranil, v življe-
nju pa so ga radi obdajali zvesti berači,
in prav ti so bili poleg kulturniških
odličnikov na veliki petek leta 1943
tudi med njegovimi posebej opazni-
mi pogrebci. (Podbevšku je izjavil, da
ima berače najrajši, ker je sam berač.)
Kot usmiljenega dobrotnika ga pred-
stavljajo celo nekatera (očitana mu)
dejanja, v katerih je trezno razumnost
nadvladalo nesebično sočutje. Do ne-
soglasja med njim in Sternenom je pri-
šlo tudi zato, ker je v svoj razstavljski
krog usmiljeno vključeval in moralno
podpiral slikarja Žmitka, četudi ta ko-
legom impresionistom ustvarjalno ni
bil ravno dorasel; po izročilu pa naj
bi pomagal slikarju Inkiostriju, ne-
kakšnemu bohemsko umetniškemu
'klošarju' tistega časa celo tako, da se
je podpisoval na njegove slike.

V letu usmiljenja se zato lahko Ri-
harda Jakopiča spominjamo tudi kot
dobrotnega humanista, kot življenj-
sko preizkušane sočutnega ustvar-
jalca in kot duhovno zamaknjene
iskalca odrešilne luči. Iz življenjske
bede in zemeljske zamejenosti, ki
mu jo simbolizira človeška ujetost
v tegobo in slepoto, je v svoji podu-
hovljeni umetnosti z do kraja pono-
tranjenim ustvarjalnim pogledom in
ognjevitostjo ustvarjalne kretnje vse
bolj zmagovito prodiral v nevidno in
nedosegljivo in v vizije svojih ume-
tnin kot "sled sence zarje onstranske
glor'je" vdihoval žarečo nebeško luč,
prižgano z milostjo slepčevsko kopr-
nečih ustvarjalnih sanj. ■

